

ÅRSSKRIFT 2011
DEN UPPLÄNDSKA SKOGEN

INNEHÅLLS FÖRTECKNING

VD:S INLEDNING	3
UPPLANDSSTIFTELSENS ARBETE MED SKOG	4
DEN UPPLÄNDSKA SKOGEN	6
TVÅ UPPLÄNDSKA SKOGSMILJÖER MED HÖGA NATURVÄRDEN	8
TVÅ UPPLÄNDSKA TRÄDSLAG MED HÖGA NATURVÄRDEN	10
SAMARBETE VID DALÄLVEN	12
UPPLANDSSTIFTELSENS SKOGAR – NÅGRA EXEMPEL	16
VANDRA I SKOGEN – TRE TIPS	20
UPPLANDSSTIFTELSENS SKOGAR – KARTÖVERSIKT	22
SKOGEN HAR MÅNGA VÄRDEN	23

Spillkråka. Foto: Gillis Aronsson.

Redaktör:

Gillis Aronsson och Pär Eriksson

Författare:

Björn-Gunnar Lagström	Upplandsstiftelsens arbete med skog Skogen har många värden
Pär Eriksson	Den uppländska skogen Svämskogen Två uppländska trädslag med höga naturvärden Samarbete vid Dalälven
Gillis Aronsson	Kalkbarrskogen Gräsö gård Gammelskogen på Gåsholmen
Martin Amcoff	Kalmarnäsländet
Karolina Vessby	Vandra i skogen – tre tips
Per Stolpe	Upplandsstiftelsens skogar – kartöversikt

Foto omslag:

Gillis Aronsson

Uppland har en stor variation av skogstyper. Här finns allt från närmast norrländska barrskogar, där gran eller tall dominerar, till nästan rena lövskogar vid Mälaren. Bördigheten varierar från magra hållmarker till örtrika skogar med hög kalkhalt i marken. Några skogstyper är relativt unika för landet, t.ex. kalkbarrskog och svämskog. Av trädslagen har lind, asp och ek stor betydelse för ovanliga insekter och andra växter och djur med speciella miljökrav.

Upplandsstiftelsen har medverkat till att stora arealer skog och andra trädbärande marker har skyddats för framtiden i länet. Lövskogar, svämskogar och hagmarker kräver anpassad skötsel för att behålla sin unika karaktär och biologiska mångfald. Här arbetar stiftelsen målmedvetet med restaurering och långsiktig skötsel både på egna marker och i samarbete med andra markägare. I olika projekt försöker vi hitta effektiva metoder och goda samarbetspartner som tillämpar dem.

Det är lätt att tro att skogar bara skyddas för att bevara biologisk mångfald och säregna naturtyper. Men lika viktigt är att skogarna är tillgängliga för oss som vill uppleva skogens alla värden. Här finns skönhet, vårens fågelsång, spännande stigar, svamp, bär och naturens rogivande ljud.

I Upplandsstiftelsens naturområden finns parkeringsplatser och stigar som leder till vackra och intressanta platser. På vår hemsida finns många utflyktstips att välja bland.

I den här årsskriften presenterar vi några utvalda skogstyper och biologiskt viktiga trädslag. Kortfattat redogör vi även för vårt naturvårdsarbete med exempel från fem områden.

Jan Lundqvist

Jan Lundqvist. Foto: Gillis Aronsson.

UPPLANDSSTIFTELSENS ARBETE MED SKOG

Tallticka. Foto: Gillis Aronsson.

SKOG OCH MARK REDAN FRÅN BÖRJAN

År 1972 beslöt landstinget i Uppsala län enhälligt att bilda Stiftelsen för fritidsområden och naturvård i Uppsala län, numera Upplandsstiftelsen. Stiftelsens uppdrag skulle vara att bl.a. verka för skydd av lämpliga naturområden samt att iordningställa dessa för besökare. Successivt anslöt kommunerna till stiftelsen. Tillgången på besöksvänliga och fina naturområden framhölls redan då vara en viktig del i det förebyggande folkhälsoarbetet, liksom behovet av att skydda biologiskt värdefulla skogar. Allt fler är övertygade om att dessa frågor är än mer viktiga i dag.

HÖGA NATURVÄRDEN OCH FRILUFTSLIV STYR

Förutom de skogsområden som följde med då stiftelsen övertog kommunalt ägda friluftsområden, såsom bl.a. Rävsten och Ängskär, fortsatte arbetet med inriktningen att freda viktiga områden ur ett biologiskt perspektiv samtidigt som friluftslivets intressen kunde tillgodoses.

Naturvårdsverket tog i början av 1980-talet fram rapporten *Urskogar* som pekade ut ett antal gammelskogar i länet. År 1986 köptes Pansarudden vid sjön Vällen och därmed inleddes en intensiv period med skydd av skogsområden där stiftelsen blev starkt drivande. Av 16 utpekade objekt i "urskogsinventeringen" har Upplandsstiftelsen fredat nio. Några saknar fortfarande skydd.

I den naturvårdspolicy som Upplandsstiftelsens styrelse antog 1992 fastställdes att arbetet med områdesskydd skulle fortsätta med inriktning på biologiskt rika områden med möjligheter för friluftslivet. Detta gjordes mot bakgrunden av att staten hade mycket blygsamma summor att spendera för inköp av mark.

Under de efterföljande åren kom Upplandsstiftelsen att freda ett antal av länets mest betydelsefulla skogsområden, bl.a. Ola, Kallriga, Kalmarnäs och Bredforsen. Stiftelsen deltog också i samverkan med Uppsala kommun i fredandet av Hågadalen-Nåstens naturreservat och även senare med skötselplan vid tillkomsten av Lunsens naturreservat.

ÖVERENSKOMMELSE MED MARKÄGARE KRÄVS

Viktigt att notera är att stiftelsen inte är en myndighet utan vi behöver vara överens med markägare för att förvärv ska kunna genomföras.

SAMARBETE MED STATEN

Under perioden 1988–2005 hade Upplandsstiftelsen, Länsstyrelsen och Naturvårdsverket ett samarbete för skydd av skog. För Upplandsstiftelsens del ingick att inventera och avgränsa aktuella områden samt ta fram förslag till skötselplaner och beslut. I många fall innebar arbetet också markägarkontakter och deltagande i inledande förhandlingar. Inom ramen för detta samarbete tillkom 44 nya naturreservat i länet, bl.a. tio naturreservat i Vällenområdet och två stora naturreservat på Ulleråkers allmänning nordväst om Uppsala samt underlag för ytterligare ca 40 objekt.

NY NATURVÅRDPOLICY 2007

I takt med statens successivt ökade satsningar på områdesskydd beslutade Upplandsstiftelsens styrelse i en ny naturvårdspolicy år 2007 att ändra inriktning från skydd av arealmässigt stora skogsområden till mindre områden med större betydelse för friluftslivet. Närhet till människor och ökad tillgänglighet lyfts fram liksom bad- och strövmöjligheter.

RIKA SKOGAR FÖR FRAMTIDEN

Man kan med gott samvete påstå att landstingets syfte med bildandet av stiftelsen fått mycket god utdelning i form av avgörande insatser för att freda många av de mest värdefulla naturområdena i Uppsala län. Detta har förstås stor betydelse för den biologiska mångfalden men erbjuder också nuvarande och kommande generationer fantastiska möjligheter att ströva i unika skogar med ur- och naturskogens rika variation av växt- och djurliv.

Foto: Gillis Aronsson.

DEN UPPLÄNDSKA SKOGEN

Den vitryggiga hackspetten förekom tidigare i stora delar av landet men lever nu endast kvar tack vare utsättningar av fåglar. Den har som fågel lätt för att sprida sig, men för att överleva kräver den stora arealer skog med gamla lövträd och hög produktion av vedinsekter. Foto: Pär Eriksson.

Svartoxen är en skalbagge som förekommer i Södra Sverige upp till Uppland där dess huvudförekomst finns idag. Arten kan överleva i ganska små skogsbestånd men har svårt för att sprida sig och kräver gammal skog med rik förekomst av vindfällen.

Foto: Gillis Aronsson.

Ibland talar man om skogsmark och menar endast mark med viss produktion av virke. I andra sammanhang räknas lågproduktiva marker in som trädklädda myr- och hållmarker. Man skulle också kunna säga att alla de arter som på något sätt är beroende av träd för sin fortlevnad är en naturlig del i det vi kallar skog. På så sätt kan trädklädda betesmarker (hagar i dagligt tal) räknas hit, fast de tillhör ett helt annat markslag, nämligen jordbruksmark. Detsamma gäller urbana miljöer som parker och alléer som många gånger hyser de äldsta träden i landskapet. Mer än halva länets yta utgörs av skogsmark (57%) och barrträden dominerar stort med 81%. Av lövträden är björken vanligast medan övriga lövträd är mer eller mindre sällsynta. Skogsbruket har länge ensidigt gynnat barrträden och i ett naturlandskap skulle löv- och blandskog dominera stora delar av Uppland.

Uppsala län ligger i en intressant växtgeografisk zon som kallas den boreonemorala. Den har en ganska liten utbredning i övriga Europa och kännetecknas av en mix av sydliga och nordliga element. På grund av det högre exploateringsstrycket på kontinenten finns nästan inget kvar av ursprunglig sydlig (nemoral) skog i Europa (i synnerhet Västeuropa). Den nordliga (boreala) skogen är en liten del av den stora taigan som breder ut sig över Norrland och vidare österut genom Finland och Ryssland. Eftersom det är ett skogsekosystem som saknas i övriga Europa kallas miljön ibland för västlig taiga.

Andelen gammal skog är mycket liten i länet, vilket för övrigt gäller i hela landet med undantag för den fjällnära skogen. Någon urskog hittar vi knappast längre, inte ens i Fiby urskog, även om det var länge sedan den skogen brukades. Däremot kan man fortfarande här och var finna naturskogar som behållit mycket av urskogens kvalitéer, som gamla träd, naturlig trädslagsfördelning, träd av olika ålder och döda träd. Sistnämnda, det vill säga död ved, är centralt då många av skogens växter och djur lever av, på eller i död ved. Idag finns det bara en bråkdel av död ved i våra skogar jämfört med vad som skulle ha funnits om skogen fick sköta sig själv. Det har lett till att 1 000-tals arter fått det svårt att överleva i de alltmer välskötta skogarna.

SAMARBETE MED STATEN

ArtDatabanken bedömer att över 2 000 skogslevande arter är rödlistade. Det är mer än hälften av alla våra rödlistade arter och då räknas inte trädmiljöer i kulturlandskapet in. Vad vi gör med våra skogar och andra trädmiljöer är alltså av vital betydelse för vår biologiska mångfald.

En stor andel av Upplands våtmarker, sjöar och sumpskogar är påverkade av dikning. Dikningen inverkar negativt både på land och i vatten. Nydikning är inte längre tillåtet i Sverige. Foto: Gillis Aronsson.

Dagens skogar har betydligt större virkesförråd än för 50 år sedan, men skogen har blivit allt tätare och mörkare vilket fått stora ekologiska konsekvenser. Foto: Gillis Aronsson.

Andelen gammal skog minskar kontinuerligt. Kartan visar utvecklingen kring sjön Vällensjön från 1945 och 1995. Bruna och gröna färger visar skog över 110 år.

TVÅ UPPLÄNDSKA SKOGSMILJÖER MED HÖGA NATURVÄRDEN

KALKBARRSKOGEN

Då man tänker på barrskog föreställer man sig kanske en gran- eller tallskog med blåbärsris och lingon. Men på vissa platser i Sverige, bl.a. i Uppland, finns en mer ovanlig barrskogstyp med örtrik flora – kalkbarrskogen.

Marken i en sådan barrskog är kalkrik och basisk och består av brunjordar. Trots att barrträd dominerar i kalkbarrskogen har den stora likheter med sydsvenska ädellövskogar, där jordmånen, den örtrika floran och skogens värde för sällsynta och hotade arter är gemensamma drag. Lundfloran i kalkbarrskogen är ofta rik med arter såsom blåsippa, vårärt, hässlebrodd, tibast och olika orkidéer. Dessutom har denna skogstyp stor betydelse för så kallade mykorrhizasvampar, d.v.s. marksvampar som lever i samverkan (symbios) med barrträden. Utbyte av näringsämnen sker mellan svampen och trädet. Exempel på sådana svampar är taggsvampar, musseroner och spindelskivlingar.

Mykorrhizasvampar knutna till barrträd överlever inte en hyggesfas och dagens skogsbruk med slutavverkningar påverkar således flera svampar negativt. De äldre kalkbarrskogar som inte avverkas utan får stå kvar har ofta mycket höga naturvärden. I sådana skogsbestånd har en lång rad sällsynta arter hittat en fristad, till exempel violgubbe, orangegul fingersvamp och lilaköttig taggsvamp.

Skogsnycklar och guckusko är två kalkkrävande "skogsorkidéer".

Äldre, betespräglade kalkbarrskogar har höga naturvärden och är rika på orkidéer och sällsynta marksvampar. Upplandsstiftelsen arbetar på olika sätt för att bevara dessa skogar bl.a. i projektet "Roslags-hagar" där vi samarbetar med privata markägare för att återuppta skogsbeta i vissa områden.

Ungefär en femtedel av de svamparter som bildar mykorrhiza med träd är rödlistade och kräver speciell hänsyn för sin fortlevnad. Violgubben är en sådan art.

Foto: Gillis Aronsson.

SVÄMSKOGEN

Svämskog är en speciell miljö som på senare tid fått allt större uppmärksamhet. Den har utvecklats på marker som tidvis översvämmas. Vissa trädslag som ek och asp klarar perioder av översvämning bättre än exempelvis gran. Ju längre period marken översvämmas desto svårare får träden att etablera sig varför svämskogen ofta blir gles och till slut övergår till helt öppen mark. På platser där sediment avlagrats har gräs- och starrängar utvecklats, s.k. älvängar.

Längs Dalälvens nedre lopp är det omgivande landskapet synnerligen platt och låglänt. Det gör att mycket stora arealer översvämmas vid höga vattenflöden, såsom vid fjällfloden som bär med sig smältvatten från fjällen och når nedre Dalälven i slutet av maj.

Svämskogen är en biologiskt rik miljö. Kombinationen ljusöppna glesa skogar och hög luftfuktighet är gynnsamt för många arter och skapar förutsättningar för en enorm mångfald. Här samsas arter med till synes helt olika ekologiska krav och härkomst – jättelaven som tillhör de oceaniska lavarna och som närmast förekommer på Västkusten tillsammans med älvängslöparen, en skalbagge som är närmast känd från S:t Petersburg.

Svämskog finns också i mindre skala här och var i det uppländska skogslandskapet i form av s.k. glupar. Det är små, öppna sänkor i marken som vattenfylls på våren och som ofta kantas av en lövskog som helt avviker från den omgivande skogen.

På senare tid har många älvängar och svämskogar utmed Dalälven drabbats av igenväxning och hela detta speciella ekosystem har hamnat i obalans. En orsak till detta är utbyggnaden av vattenkraft längs älven som lett till allt mindre och kortvarigare översvämningar.

Foto övre: Gillis Aronsson.

Foto nedre: Pär Eriksson.

Övre: Sumpviolen, eller Dalälvsviol som den också kallas, växer på fuktig, gärna tidvis översvämmad mark utmed Dalälven. Nedre: Jättelaven har en utpostlokal i Båtforsområdet vid Dalälven. Den tillhör de oceaniska lavarna som närmast förekommer på Västkusten.

Bild tv: Längs nedre Dalälven finner vi en mosaik av svämskogar och älvängar som saknar motstycke i Norden. Bild th: För att motverka en igenväxning av svämskogar och älvängar har restaureringar gjorts på senare tid vid nedre Dalälven, bl.a. här i naturreservatet Bredforsen som stiftelsen förvaltar. Foto tv: Gillis Aronsson.

Foto: Pär Eriksson.

TVÅ UPPLÄNDSKA TRÄDSLAG MED HÖGA NATURVÄRDEN

Foto: Gillis Aronsson.

Vid Ekolsunds slott finns fantastiska lind-alléer med många gamla träd. Här medverkar Upplandsstiftelsen till att sköta dessa på så sätt att även biologiska värden tas tillvara. En liten naturstig finns även anlagd i parken vid slottet med temat lind. Foto: Pär Eriksson.

LINDEN

Linden är ett av våra sällsyntaste trädslag. Man räknar med att endast 0,02% av våra skogar består av lind. Ändå är det ett omtyckt trädslag och det är nog ingen slump att så många svenska efternamn har lind i sig. Många av våra vackraste barockanläggningar har ett betydande inslag av lind i alléer och omgivande parker. Drottningholms slott exempelvis liksom Ekolsund eller Skokloster vid Mälaren. I dessa fall rör det sig om den s.k. parklinden som är en korsning mellan skogslind och den i Sverige mycket sällsynta bohuslinden. I skogslandskapet är gamla träd av lind mycket ovanligt. Linden har svårt att nyetablera sig genom frösådd och de bestånd man finner är ofta förnygrade genom rotskott. Bestånden i sig kan alltså vara mycket gamla, även om själva trädstammarna är unga och klena.

Utöver slott och herresäten vid Mälaren förekommer lind i större utsträckning endast på några få platser, såsom vid sjön Vällan i länets östra del, i landskapet runt Funbo och Länna samt i anslutning till nedre Dalälven. Sammantaget har ändå Uppsala län troligen de mest lindrika skogarna i landet. Ett antal arter är helt eller nästan helt beroende av linden för sin överlevnad. Några av våra mest sällsynta skalbaggar lever på lind i Mälardalen som värmerelikter från den postglaciala värmetiden.

ASPEN

Aspen har en särskild status ur biologisk synvinkel och dess ekologiska betydelse går knappast att underskatta. Den förekommer i hela landet och är kanske det viktigaste boträdet för hackspettar, knipor, starar, skogsduvor, mård och fladdermöss med mera. Den utgör stapelföda för älg, rådjur, hare och bäver. Många arter från olika organismgrupper lever bokstavligen talat mer eller mindre uteslutande på trädet asp. Namn som aspegelstav, aspstagging, aspbarkgnagare och aspfjädermossa, säger en del om detta. Östra Svealand och särskilt Uppland har ett större inslag av asp än övriga landet. Här finns också den rikaste faunan och floran knuten till trädet. Vår landskapsinsekt cinnoberbaggen har exempelvis 90% av sin nationella förekomst i Uppland.

Aspen tillhör de så kallade pionjärarterna och som gärna expanderar på hyggen. Men för att den ska föröka sig sexuellt och upprätthålla en genetisk variation krävs att skogen brinner. Aspen har bekämpats av skogsbruket under många decennier genom olika åtgärder, allt från mekanisk med hjälp av röjsåg och ringbarkning till kemisk med hjälp av olika gifter. Sistnämnda förekommer dock lyckligtvis inte längre och idag finns ambitionen att öka inslaget av lövträd generellt i våra skogar.

Cinnoberbaggen är Upplands landskapsinsekt. Den lever nästan uteslutande på gamla döda aspar. Cinnoberbaggen är på väg att försvinna från stora delar av Europa. Glädjande nog förekommer den fortfarande på flera lokaler runt Uppsala stad. Foto: Pär Eriksson.

Koralltaggschampinjon är en sällsynt art som växer på död ved, gärna på murkna asplågor. Foto: Gillis Aronsson.

Foto: Anett Persson.

SAMARBETE VID DALÄLVEN

Fortums mark vid Untra kraftverk ligger i nära anslutning till Spjutholmens och Båttfors naturreservat och förutsättningarna för att hotade arter ska kunna sprida sig mellan reservaten och Fortums mark är ovanligt gynnsamma.

Vid Untrafjärden finns många värdefulla skogsområden. Här har Upplandsstiftelsen ett samarbetsprojekt med Fortum Generation AB som äger marken vid Untra kraftverk. Foto: Pär Eriksson.

UNTRA

Nedre Dalälven är ett av Sveriges mest värdefulla naturområden för hotade djur- och växtarter. Längs älven har unika miljöer utvecklats tack vare regelbundna översvämningar. Det strömmande vattnet gjorde några områden svåråtkomliga för skogsbruket och på vissa öar finns gammelskogar av urskogskaraktär.

Flera av de värdefulla miljöerna kring nedre Dalälven är idag skyddade på olika sätt. Men för att förstärka dessa värdekärnor bedrivs även naturvård utanför de formellt skyddade områdena. Ett exempel är ett samarbetsprojekt mellan Upplandsstiftelsen och Fortum Generation AB vid Untra kraftverk. Stiftelsen har på uppdrag av Fortum inventerat bolagets marker på ca 350 ha. Inventeringen påvisade ett stort antal sällsynta arter, varav flera är utrotningshotade. Här finns också en god potential för att restaurera och utveckla områdets naturvärden. Stiftelsen tog fram ett förslag till naturanpassad skötselplan med målsättningen att bevara och gynna områdets biologiska mångfald. Bland förslagen finns att äldre naturskog ska lämnas för fri utveckling, att lövskog får utvecklas naturligt i yngre bestånd och vissa barrskogspartier ska naturvårdsbrännas. Fortum har accepterat planen och Upplandsstiftelsen kommer att samverka med företaget för att sköta och följa utvecklingen av området.

Det är nog för de flesta ett både okänt och lite skrämmande faktum att den övervägande arealen av vår skog en gång präglades av brand – att hela ekosystemet i stort fordrar brand för att fungera som det ska och att några arter till och med är helt beroende av branden och dess följder såsom den sotsvarta praktbaggen.

Foto: Gillis Aronsson.

Under sommaren 2011 gjordes en naturvårdsbränning på Övre Tylleroppsön vid Untra. Bränningen ingick som en del av de naturvårdande skötselåtgärder som Upplandsstiftelsen tillsammans med Fortum gör för att gynna hotade djur- och växtarter på bolagets mark vid nedre Dalälven. Foto: Gillis Aronsson.

MARMA SKJUTFÄLT

Mosippa. Foto: Gillis Aronsson.

Marma skjutfält togs i bruk som skjutfält år 1883 och här har militärens verksamhet skapat en rad intressanta miljöer som brandfält, ljunghedar och ängar. Här finns också många värdefulla skogsmiljöer. På Uppsalaåsen som sträcker sig längs skjutfältet finns tallbestånd med god solinstrålning präglade av återkommande bränder. Här finns fåglar som nattskärra och trädlärka som trivs i just sådana skogar. I granskogen på åsen finns lustigt nog även bombmurkla, en passande art för ett skjutfält kan man tycka. Nedanför den egentliga åsen finns flera större naturskogar av en helt annan karaktär, fuktiga och mycket örtrika.

Upplandsstiftelsen har genom projekt *Ekologisk landskapsplanering* vid nedre Dalälven genomfört en rad undersökningar på skjutfältet. Tillsammans med Naturskyddsföreningen framfördes även idén att skjutfältet borde bli Natura 2000-område, något som Länsstyrelsen också sedan beslutade om. På uppdrag av Länsstyrelsen kartlade stiftelsen områdets skogar vilket resulterat i att 350 ha skog pekades ut som skyddsvärd.

Upplandsstiftelsen deltar tillsammans med Länsstyrelsen och militären i ett skötselråd som träffas för att diskutera skjutfältets skötsel och möjligheterna att bevara och utveckla områdets naturvärden. Foto: Pär Eriksson.

Mindre vattensalamander behöver fiskfria vattensamlingar under lekperioden på våren. Men efter parningen går vuxna individer upp på land där de gömmer sig i skrymslen eller murkna träd.

Rödbrun jordstjärna växer gärna på kalkrik mark i sandig tallskog.

På Marma skjutfält finns många värdefulla miljöer från våtar och sumpskogar till torra, sandiga marker. Vid den här tidvis vattenfyllda väten (på bilden) växer bl.a. den sällsynta hartmannsstarren.

Samtliga foton: Gillis Aronsson.

UPPLANDSSTIFTELSENS SKOGAR – NÅGRA EXEMPEL

GRÄSÖ GÅRD

Då man tagit färjan från Öregrund och gått iland på Gräsö möts man av Gräsö gårds naturreservat, som sträcker sig ända fram till färjeläget. Reservatet är 327 hektar stort och omfattar Gräsö gård med omgivande kulturmarker samt stränder och stora skogsområden. Närmast bebyggelsen finns de öppna odlingsmarkerna och beteshagarna, men största delen av reservatet består dock av barrskogsområden. Skogen utgörs bland annat av hällmarkstallskog, blåbärsbarrskog, sumpskog, kalkrik granskog och äldre hyggen. En stor del av reservatets skogsmark har, liksom många andra skogar på Gräsö, under århundraden utnyttjats för bete. Äldre tiders småskaliga skogsbruk och skogsbete skapade ett mosaikartat landskap där skogen närmast gården blev likt en hage på grund av högre betestryck, medan områden längre bort ofta var mer trädbevuxna och mindre betespräglade. Variationen i bondeskogen när det gäller trädslag, åldersspridning och dimensioner var viktig eftersom träden utnyttjades till olika ändamål, till exempel som gärdesgårdar, byggnadsvirke eller som brännved.

I Gräsö gårds naturreservat går djuren "på skogen" vilket gynnar många sällsynta djur-, växt- och svamparter. Foto: Gillis Aronsson.

Under det senaste seklet har det skett en total förändring av den gamla bondeskogen. Glest, trädbevuxna betesskogar har ombildats till täta, virkesproducerande bestånd och kalavverkade ytor. Många djur- och växtarter som fanns i den betespräglade skogen har idag minskat kraftigt och är utrotningshotade. För att gynna sådana arter har Upplandsstiftelsen tillsammans med djurägaren återinfört skogsbete och plockhuggning i vissa delar av naturreservatet.

Östhammars kommun äger Gräsö gård och förvaltningen av naturreservatet delas av Upplandsstiftelsen och kommunen.

Skarp dropptaggvamp växer gärna i beteshävdad skogsmark. Svampen är inte giftig men bränner starkt på tungan om man får för sig att smaka. Foto: Gillis Aronsson.

Skogsnätfjärilen trivs i blomsterrika, glest trädbevuxna skogar, bland annat på Gräsö gård. Foto: Gillis Aronsson.

KALMARNÄSLANDET

Bara några kilometer från Bålsta ligger Kalmarnäslandets naturreservat med gammal skog och klippor som stupar ner i Mälaren. Äldre barrblandskog dominerar. Inslaget av lövträd är stort och här finns många gamla ekar. En stor del av området har tidigare brukats som åker, hagmark och skogsbete. I takt med att betet nästan upphört under 1900-talet har en snabb igenväxning skett. Små åkrar har planterats med gran och de ljusa brynen har växt igen med tät ungskog. Många av de gamla ekarna är hårt trängda, vissa kvävda av ljusbrist när granen tagit över.

När tidigare glest trädbevuxna kulturmarker växer igen missgynnas många arter. Inventeringar har visat att Kalmarnäs hyser många ovanliga och hotade insekter, lavar och mollusker. Exempel på ovanliga arter som påträffats är ekoxe, bredbandad ekbarkbock och gammeleklav.

Kalmarnäslandets naturreservat är välbesökt och i den södra delen kring torpet Vattunöden finns parkering, stigar, eldstäder och informationstavlor. Här bedrivs också naturskoleverksamhet två dagar i veckan.

Kalmarnäslandet är ett 88 hektar (landareal) stort naturreservat som ägs och förvaltas av Upplandsstiftelsen.

Höger: Sedan Kalmarnäslandets naturreservat bildades 1998 har Upplandsstiftelsen arbetat med att restaurera gamla hagmarker. Extra insatser görs inom Lifeprojektet "Mälarens inre Skärgård" som pågår 2009–2014. Med stöd från EU genomförs omfattande arbeten t.ex. frihuggning av ädellövträd (som på bilden t.h.), plantering av ek och restaurering av betesmarker.

Nedan: Den bruna guldbaggen är ett s.k. hålträdsdjur som lever större delen av sitt liv inne i gamla, ihåliga ekar. Arten är ovanlig men finns i flera av de gamla ekarna i Kalmarnäslandets naturreservat.

Foto: Gillis Aronsson.

GAMMELSKOGEN PÅ GÅSHOLMEN

Intill sjön Velången, i ett stort skogslandskap nordväst om Björklinge, ligger det lilla området Gåsholmen. Efter att ha kört några kilometer på en skogsbilväg kommer man fram till en parkeringsplats och intill denna en liten stig som leder in i skogen. Först går man genom en talldominerad skog på gammal myrmark. Träden är kortvuxna, klena och ibland krokiga med böjda stammar. Att växa på en myr är inte det lättaste med låg näringshalt och vattendränkta rötter. Går man längre in på stigen kommer man snart till en liten moränhöjd och här bli skogen helt annorlunda. Här dominerar högstammiga, grova granar och tallar, gamla aspar och i det lägre skiktet rikligt med hassel. Tittar man uppåt blir man förvånad. Mycket av himlen syns eftersom träd saknas i stora luckor i skogen. Träd har fallit kors och tvärs och yngre träd som är på väg upp har inte hunnit fylla igen luckorna. Du har kommit till en av länets få bevarade naturskogar.

En naturskog karaktäriseras av gamla träd men även av träd i olika åldrar och dimensioner. Här finns varierande trädslag, en stor andel död ved i olika nedbrytningsstadier och en naturlig luftfuktighet. Naturskogen har både täta skikt och mer öppna partier med glest, stående träd. Denna stora variation ger förutsättningar för en rik fauna och flora, och belyser naturskogens höga biologiska värde.

Ovan: Gamla träd och död ved är ett kännetecken för naturskogen. Många av skogens arter gynnas av eller är helt beroende av död ved.
Foto: Gillis Aronsson.

Gåsholmen är ett 25 hektar stort naturreservat som ägs och förvaltas av Upplandsstiftelsen.

Gamla skogar där naturen får sköta sig själv, s.k. ur- eller naturskogar, finns nästan inte kvar i vårt moderna skogslandskap. På Gåsholmen finns dock en liten spillra kvar av denna tidigare, betydligt vanligare skogstyp.
Foto: Gillis Aronsson.

VANDRA I SKOGEN – TRE TIPS

GENOM BYGDEN LÄNGS KYRKSTIGEN I TÄRNSJÖ

Förr i tiden vandrade man till kyrkan varje söndag. Än idag kan du, tack vare Nora församling, göra en vackra vandring genom bygden till kyrkan i Tärnsjö. Stigen går genom stora skogar, förbi en fåbodplats, längs blommande vägkanter och passerar slutligen Upplands längsta spång. Stigen är 9 km. Start i Skekarsbo eller vid Nora kyrka i Tärnsjö.

LÄNGS VATTNET PÅ HÄRJARÖ

Det är härligt att följa vatten. I Härjarö naturreservat löper attraktiva skogsstigar flera kilometer längs Mälarens vatten. Stigarna leder genom tät skog, som öppnar sig vid hållar eller vid en liten badplats med utsikt över fjärdarna. Start på Härjarö, parkera gärna vid Äppelnäsgrund eller vid naturreservatets P-plats vid Blåhäll. Möjlighet finns att variera längden på vandringen upp till 5–6 kilometer.

BLAND SVAMPAR OCH GAMLA TRÄD I OLA

Markerna runt sjön Vällen är både mycket steniga och mycket rika på spännande skogsarter. En vandring i Ola naturreservat leder genom lummig lövskog, över kärr och tallmarker. Det här är trollskog med möjlighet att få se skogens fåglar och upptäcka nya svampar. Stigen är 3 km, start vid reservatparkeringen.

Information, vägvisning och kartor...

...hittar du under våra naturtips på www.upplandsstiftelsen.se och i vår app *Naturtipset*.

Foto: Karolina Vessby. Motsatt sida: Gillis Aronsson.

UPPLANDSSTIFTELSENS SKOGAR – KARTÖVERSIKT

Upplandsstiftelsen äger och/eller förvaltar 25 naturområden i länet med skog. Några är rena skogsområden medan andra är en blandning av öppna marker och skogsbestånd.

1. Rullsand
2. Lingnåre
3. Ängskär
4. Skaten-Rångsen
5. Kallriga
6. Kallerö
7. Gräsö gård
8. Rävsten
9. Östra Tvärnö
10. Aspbo
11. Båtförstorpet
12. Bredforsen
13. Långnäset
14. Gåsholmen
15. Oxhagen
16. Kroppsjön-Ola
17. Pansarudden
18. Broborg
19. Wik
20. Hagalund
21. Fageruddsåsen
22. Härjarö
23. Norra Björkfjärden
24. Kalmarnäslandet
25. Granåsen

SKOGEN HAR MÅNGA VÄRDEN

Att skogen förser oss med brännved, virke och massaved såväl som viltkött, bär och matsvamp, har vi i generationer tacksamt kunnat ta del av. Många av oss tycker dessutom att det är nyttigt att röra sig i skogen. Lugnet, de många upplevelserna och alla nyanser skänker ro och tillfredsställelse.

Vad som inte är lika bekant är att skogen också svarar för en hel del tjänster som inte är så uppenbara. Alla växter, djur och de livsmiljöer de lever i fungerar i komplicerade kretslopp och producerar livsnödvändiga nyttigheter för oss, s.k. ekosystemtjänster. De flesta tar vi för givna. Exempel på tjänster är produktion av syre och rening av vatten. Ekosystemen hyser också genetiska och medicinska resurser. De lagrar och återvinner organiskt material och näringsämnen. Världens skogar har i det perspektivet en nyckelroll i mänsklighetens utveckling och det ligger i vårt gemensamma ansvar att inte äventyra dessa funktioner och att hålla ekologiska system intakta.

Foto: Gillis Aronsson och Pär Eriksson.

UPPLANDSSTIFTELSENS ÅRSSKRIFT 2011

Upplandsstiftelsen har sedan bildandet 1972 arbetat aktivt med skydd av skogar. Metoderna liksom objekten har varierat under årens lopp men målet har i de flesta fall varit detsamma; att gynna biologisk mångfald, sprida kunskap och bidra till god folkhälsa.

Upplandsstiftelsen bildades för att “underlätta och stimulera allmänhetens friluftsliv” samt “verka för bevarande och skydd av den uppländska naturen”. Stiftelsen driver en mängd projekt, både för att främja naturvården och för att utveckla friluftslivet. Stiftelsen äger och förvaltar drygt trettio naturområden i länet, varav hälften är naturreservat. En del är fritidsområden med campingplats eller stugby samt badstränder och strövmarker. Andra har som huvudsyfte att bevara och vårda arter och naturmiljöer.

Stiftelsen ansvarar också för Upplandsleden och tre kanotleder. Genom vår naturskola stimulerar vi lärare och elever till mer uteverksamhet. Vi sprider kunskap om länets natur, naturvård och friluftsmöjligheter genom skrifter, foldrar, vår hemsida, appen Naturtipset och Biotopia.

Upplandsstiftelsens medlemmar är landstingen och kommunerna i Uppsala län.

NATURVÅRD & FRILUFTSLIV

Box 26074, 750 26 Uppsala
info@upplandsstiftelsen.se
www.upplandsstiftelsen.se
www.smultronstallen.nu